

ETNOLOGIE VÝCHODNÍCH SLOVANŮ

Barbora Navrátilová Machová

Podzim 2023



Postsocialistická transformace ve východoslovanském prostoru

1. *Doba z druhé ruky. Konec rudého člověka*
2. Světlana Alexejevičová
3. Socialismus a doba rozpadu SSSR podle Alexeje Jurčaka
4. Exkurz č. 1 *Ukrajinská pracovní migrace*
5. Exkurz č. 2 *Vorové v zákoně*

Světлана Alexejevičová: Doba z druhé ruky. Konec rudého člověka (orig. 2013, česky 2015)

- Příběhy obyčejných lidí, kterým do života zasáhly velké společenské a politické změny
- Rozhlasové zpracování: [Světлана Alexijevičová: Doba z druhé ruky \(1/10\) | Poslechněte si hry a četby z Vltavy \(archive.org\)](#)



Dramatizace Divadla v Dlouhé v Praze, 2022

Světлана Alexejevičová (nar. 1948)

- rusky píšící běloruská spisovatelka a novinářka (otec byl Bělorus, matka Ukrajinka)
- realizovala rozhovory s lidmi, kteří zažili druhou světovou válku, sovětskou intervenci v Afghánistánu nebo černobylskou havárii, s obyčejnými lidmi
- po 2000 na protest proti pronásledování režimem prezidenta Lukašenka žila v zahraničí
- 2011 se vrátila do Minsku, její díla však nebyla v zemi vydávána
- v roce 2015 obdržela Nobelovu cenu za literaturu
- 2020 členkou vedení běloruské opozice, v září 2020 nakonec zemi opustila podobně jako ostatní opoziční lídři, žije v Německu
- její knihy popisují osudy jednotlivce v sovětském a postsovětském období formou literární kroniky a zároveň koláží rozhovorů – v jakési zhuštěné podobě, byly přeloženy do více než 30 jazyků
- V češtině: **Válka nemá ženskou tvář** (orig. 1985, česky 1986), **Modlitba za Černobyl: kronika budoucnosti** (1997, česky 2002), **Doba z druhé ruky: konec rudého člověka** (2013, česky 2015), **Zinkoví chlupci** (1989, česky 2016).

Socialismus a doba rozpadu SSSR podle Alexeje Jurčaka

- **ALEXEJ JURČAK (Alexey Yurchak)** - nar. 1960. profesor Kalifornské univerzity v Berkeley. ruského původu
- kolaps socialismu byl pro obyvatele Sovětského svazu absolutně nečekaný a náhlý, ale zároveň naprosto zákonitý
- kritika konceptu socialismu jako systému, který byl vnucený, represivní a celkově „špatný“, a binárních opozic – represe a svoboda, pravda a přetvářka, moc versus obyčejní lidé, oficiální ekonomika a druhá ekonomika, oficiální kultura a kontrakultura
- ... protože je etnocentricky zaměřený - pozitivní hodnoty jako pravda, morálka či svoboda přisuzuje západním demokraciím.
- důraz na každodenní hodnoty, ideály a obyčejný život milionů lidí
- výzkum hudebních subkultur
- obhájí pozici „obyčejných lidí“, kteří se proti režimu aktivně nebouřili – neměli pro to vhodné podmínky!

Sovětská hegemonie formy. Vše bylo navždy, než to najednou neexistovalo? In: Podoby česko-slovenské normalizace. Dějiny v diskusi. 2017, s. 283-305 (orig. 2003)

Bylo to na věčné časy, dokud to neskončilo: Poslední sovětská generace. Praha CUNI 2018. (orig. 2005).

Exkurz č. 1 Ukrajinská migrace v ČR

- **Migrace Ukrajinců do České republiky – kdy a z jakého důvodu?**

Statistické údaje

- 2004 - cca 70 tisíc Ukrajinců (z celkového počtu 252 tisíc cizinců),
 - 2021 - 197 tisíc (z celkového počtu 661 tisíc).
 - 2022 (ke 31.12.) 636 tisíc Ukrajinců v ČR
 - 2023 postupné snižování (cca 500 000)
 - [Údaje viz: c01R02_202303.xlsx \(czso.cz\)](#)
-
- **V jakých odvětvích u nás ukrajinští migranti nejvíce pracovali a pracují?**

Tzv. klientský systém v kontextu pracovní migrace

- dominantní strategie, kterou Ukrajinci využívají v přístupu na český pracovní trh
- výzkum Michala Nekorjaka z FSS MU [Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky | Sociální studia / Social Studies \(muni.cz\) \(2006\)](#)
- Tento systém zahrnuje dva základní stupně mocensky nerovných vztahů a tři typy aktérů – na vrcholu stojí organizovaný zločin - nejčastěji ukrajinská mafie, na spodním stupni jsou migranti - pracovníci, mezi nimi stojí tzv. klient, prostředník
- 2 stupně vztahů – 1. pracovníci a klient, 2. klienti a mafie
- tříletý kvalitativní výzkum - rozhovory s ukrajinskými pracovníky/dělníky, s pěti „klienty“, jedním členem mafie, pěti českými policisty a devíti zaměstnavateli

Tzv. klientský systém v kontextu pracovní migrace

1. participace na klientském systému a motivace pracovníků

- až 50 procent imigrantů z Ukrajiny
- „klienti“ pracovníkům zajišťují kontakty, ubytování, práci, vyřizují dokumenty
- poplatky – 30-50 % ze mzdy pracovníka
- otázka zranitelnosti pracovníků (jsou v rukou „klienta“)

2. Motivace českých zaměstnavatelů

- externalizace nákladů, minimalizace rizik

3. Druhý stupeň klientského systému – vztah klienta a mafie

- vybírání poplatků za ochranu, tzv. *racket* nebo česky *výpalné* (vnucená ochrana, někdy i násilně)
 - (podle Nekorjaka činil poplatek v roce 2005 tisíc korun na jednoho pracovníka, kterého klient zaměstnával)
- mafie se do klientského systému ukrajinských pracovníků zapojila až později
- důvod: cizinci nejsou dostatečně chráněni policií proti násilí

Jak se žije na Zakarpatí? Doporučená četba

- **Barbora Zavadilová: *Má rusínská vyšívanka*. Praha 2019.**

- *Mladá autorka se pod vlivem vyprávění své milované babičky, pocházející z Podkarpatské Rusi, vydala na tři měsíce putovat za vlastními kořeny. Cestuje po zakarpatském regionu a každým krokem poznává bolesti života této oblasti, ale také objevuje různorodé krásy přírody a kulturních památek. Příběhem se prolínají záblesky z minulosti, které nastavují zrcadlo dnešní situaci v zemi, která se ještě stále nevymanila z tradic patriarchální společnosti. Výsledkem je poutavá literární reportáž, jíž protéká příběh babiččina života.*

- [Má rusínská vyšívanka | Startovač \(startovac.cz\)](https://startovac.cz)

- [Má rusínská vyšívanka. Konfrontace minulosti a současnosti Podkarpatské Rusi • mujRozhlas](#)



Exkurz č. 2 Vorové v zákoně

- *Vorové v zákoně* = lídři, případně členové tradičního zločineckého uskupení postsovětského ruskojazyčného prostoru, řídící se tradovanými pravidly kriminálního chování a zásadami vlastního společenství, stojí mimo zákon a mimo oficiální společnost
- Termín se začal užívat v prostředí GULAGů
- Tajný vorovský jazyk – argot
- Propracovaná kriminální ideologie
- Zajímavá svědectví kriminologů a politických vězňů z lágrů
- Podle kriminologů je sovětská zločinnost považována za více profesionální než na Západě, je více zakonspirovaná, pružná, a více nebezpečná (vyvívěla se v totalitním státě, v prostředí trestaneckých pracovních táborů...)